

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเมืองภาคพลเมือง (civil politics) เป็นแนวคิดทางด้านรัฐศาสตร์ล่าสุดในยุคปัจจุบัน “การเมืองภาคพลเมือง” หรือ “การเมืองภาคประชาชน” คือสิ่งเดียวกัน ในปัจจุบันแวดวงวิชาการนิยมเรียกกัน คือ “การเมืองภาคพลเมือง” ซึ่งมุ่งเน้นประชาชนเจ้าของอำนาจการปกครองใช้อำนาจการปกครองด้วยตนเองไม่ใช่ผ่านผู้แทนฯ ซึ่งแนวคิดนี้อยู่ภายใต้ระบบประชาธิปไตยทางตรง (direct democracy) ในขณะที่มีระบบผู้แทนหรือระบบประชาธิปไตยทางอ้อม (indirect democracy) ปฏิบัติหน้าที่อยู่ โดยส่วนใหญ่การเมืองภาคพลเมืองมักเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ประชาชนถูกกระทำหรือเผชิญปัญหาในพื้นที่ของตนเองตามลำพัง เนื่องจากภาครัฐเข้าไม่ถึง (non-access) ปัญหาของประชาชนในพื้นที่นั้นๆ หรือแม้รัฐเข้าถึงปัญหาในพื้นที่ก็แก้ไขปัญหาล้มเหลวหรือยืดเยื้อยาวนาน

การเมืองภาคพลเมือง (civil politics) หมายถึง การเมืองที่เกิดจากประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจการปกครองในระบบประชาธิปไตยได้ใช้อำนาจด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อการเรียกร้องสิทธิ การปกป้องสิทธิหรือการพิทักษ์สิทธิของตนเองหรือของชุมชนที่ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้อง ในขณะที่ยังมีระบบผู้แทน โดยการเมืองภาคพลเมืองจะปรากฏขึ้นในพื้นที่ที่ผู้แทนได้ละเลยหรือเข้าไม่ถึงถึงปัญหาของประชาชนในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อชะตากรรมของตนเองต่อปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาเป็นเจ้าของ ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีในชุมชน สังคม และประเทศชาติ (วุฒิพงศ์ บัวชัย, 2559:17) ส่วนสาเหตุของการก่อเกิดการเมืองภาคพลเมือง (วุฒิพงศ์ บัวชัย, 2561:6-9) ก็มีหลากหลายสาเหตุ คือ การเข้าไม่ถึง (Inaccessibility) กระบวนการใช้อำนาจของรัฐซึ่งมุ่งสนองตอบการขยายตัวของทุน โดยไม่สนใจผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อกลุ่มคนที่เสียเปรียบ ความจำเป็นทางการเมือง (Political Necessity) ของกลุ่มชนในระดับรากหญ้าที่ต้องการรักษาสิทธิหรือผลประโยชน์อันชอบธรรมของตนเองเอาไว้ ความไม่พอเพียง (Inadequacy) ของระบบประชาธิปไตยแบบผู้แทน กล่าวคือ ระบบรัฐสภาไม่มีคุณสมบัติครบถ้วนพอที่จะรับผิดชอบแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ประเทศชาติเผชิญได้ และระบบรัฐสภาอาจจะเป็นปัญหาเสียเอง ระบบประชาธิปไตยทุกประเทศการเมืองภาคตัวแทนไม่สามารถตอบสนองชาวบ้านได้ จะตอบสนองเฉพาะบางกลุ่ม รวมทั้งการเมืองในระบบผู้แทนไม่ได้มุ่งแก้ปัญหาประชาชนในระดับรากหญ้า แต่เป็นการเมืองที่มุ่งจัดสรรระบบอำนาจภายในของชนชั้นนำ ไม่ใช่การเมืองเพื่อประชาชน การเมืองแบบผู้แทนจกด้อยอยู่กับการให้ได้ทางออกในแก้ไขปัญหารวดๆ มากกว่าการศึกษาหาที่มาของปัญหาให้ชัดเจน ก่อนการแก้ไขปัญหาร่วมกับเจ้าของปัญหา การเมืองแบบผู้แทนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางการเงินมากและเป็นไปตามกฎหมาย ไม่ได้เน้นจิตสาธารณะ (public will) เป็นฐานของทุนทางการเมือง การเมืองแบบผู้แทนสร้างสรรค์เหตุการณ์สาธารณะ ไม่ได้สร้างพื้นที่สาธารณะแต่การเมืองภาคพลเมืองสร้างพื้นที่สาธารณะ คือ นำประเด็นปัญหาให้เป็นปัญหาสาธารณะ

ลักษณะของการเมืองภาคพลเมือง (Mathews, David, 1999, pp.136-137 อ้างถึงในวุฒิพงศ์ บัวชัย, 2559:18) พบว่า การเมืองภาคพลเมืองเริ่มต้นเมื่อประชาชนมีความรับผิดชอบต่อชะตา

หรือชะตากรรมที่อยู่ต่อหน้าพวกเขา เมื่อพวกเขาเป็นเจ้าของปัญหาต่างๆ ของเขาเอง การเมืองภาคพลเมืองจัดจ๋า เอาใจใส่กับการสร้างความชัดเจน และถ้ามีความจำเป็นก็จะทบทวนปัญหาเหล่านั้นอีกก่อนที่จะขับเคลื่อนไปสู่การแก้ไขปัญหา การเมืองภาคพลเมืองเน้นความสำคัญกับการเรียกร้องของประชาชน ต่อความรับผิดชอบของพวกเขา และนำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาด้วยพวกเขาเอง การเมืองภาคพลเมืองเน้นการสร้างรูปแบบใหม่ของอำนาจ ในทุกระดับชุมชน การเมืองภาคพลเมืองใช้จิตสาธารณะ (public will) เป็นฐานของทุนทางการเมือง การเมืองภาคพลเมืองประเมินความสามารถของพวกเขา การเมืองภาคพลเมืองใช้ความหลากหลาย และเอาหลายกลุ่มมาทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหา การเมืองภาคพลเมืองมองที่สาธารณะ เพื่อกำหนดทิศทางแก้ไข การเมืองภาคพลเมืองสอนทักษะที่ได้ผลจริง ของการปฏิบัติในพื้นที่สาธารณะ การเมืองภาคพลเมืองเกี่ยวกับการร่วมกันหรือการช่วยเหลือกันในทางปฏิบัติ และการเมืองภาคพลเมืองสร้างพื้นที่สาธารณะ

หลักการสำคัญของการเมืองภาคพลเมือง (Mathews, 1999, pp.137-150 อ้างถึงใน วุฒิพงศ์ บัวชัย, 2561:13-15) คือ หลักแห่งการตอบสนอง (Responsibility) หลักแห่งความสามารถ (Capacity) หลักแห่งอำนาจ (Power) หลักแห่งความสัมพันธ์ (Relationship) หลักแห่งเจตจำนงทางการเมืองและประโยชน์ทางการเมือง (Political Will and Interest) หลักแห่งการกระทำหรือลงมือปฏิบัติ (Action)

ทั้งนี้ การเมืองภาคพลเมือง (Civil Politics) เป็นแนวความคิดเกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 20 (1994) โดยเจ้าของผลงานหรือเจ้าของแนวความคิดนี้ คือ เดวิด แมทธิวส์ เขียนในหนังสือ “the politics for people” (David Mathews, 1994) และแปลเป็นภาษาไทยโดยศาสตราจารย์ นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์ (2552) ในหนังสือ “การเมืองภาคพลเมือง” เราพบงานเขียนและงานวิจัยเกี่ยวกับการเมืองภาคพลเมือง ในผลงานวิชาการและงานวิจัยของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2553) จิตติมา ผลเสวก (2553) พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์ (2556) ศรัณยู หมั่นทรัพย์ (2557) สุกัญญา คุณยศยิ่ง (2558) สมนึก ปัญญาสิงห์ (2558) อนรรักษ์ เก่งเรียน (2558) วุฒิพงศ์ บัวชัย (2559) วุฒิพงศ์ บัวชัย (2561) สุภรธรรม มงคลสวัสดิ์ (2561) และสมชาย ปรีชาศิลปกุล (2565) ซึ่งน่าสนใจทั้งนั้น โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงเล่มรายงานวิจัย

จากจุดเริ่มต้นของชุดความรู้เกี่ยวกับการเมืองภาคพลเมืองในปี 1994 ถึงปัจจุบัน 2023 รวมระยะเวลา 29 ปี ซึ่งยาวนานพอสมควร โดยชุดความรู้หนึ่งๆ จะมีการขยับเพิ่มเติมหรือมีการเปลี่ยนแปลงทุกๆ 5 ปี จึงเป็นเหตุของการทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อหาคำตอบว่าชุดความรู้เรื่องการเมืองภาคพลเมืองที่เป็นปัจจุบันเป็นอย่างไร รูปแบบการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคพลเมืองที่เป็นปัจจุบันเป็นอย่างไร ชุดความรู้เรื่องการเมืองภาคพลเมืองในกระบวนการนโยบายที่เป็นปัจจุบันเป็นอย่างไร และพัฒนาการของการเมืองภาคพลเมืองที่เป็นปัจจุบันมีพัฒนาการเช่นไร และผลคาดหวังสูงสุดของผู้วิจัย คือ มีตำราเกี่ยวกับการเมืองภาคพลเมืองเพื่อใช้ในการสอนนักศึกษาที่ทันสมัย จากความเป็นมาและคำสำคัญที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ทำวิจัยเรื่อง “บททบทวนเรื่องการเมืองภาคพลเมือง” ขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทบทวนชุดความรู้เรื่องการเมืองภาคพลเมือง
2. เพื่อทบทวนเรื่องรูปแบบการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคพลเมือง
3. เพื่อทบทวนการเมืองภาคพลเมืองในกระบวนการนโยบาย
4. เพื่อทบทวนพัฒนาการของการเมืองภาคพลเมือง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาเพื่อทบทวนชุดความรู้เรื่องการเมืองภาคพลเมือง รูปแบบการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคพลเมือง การเมืองภาคพลเมืองในกระบวนการนโยบาย และมุ่งศึกษาเพื่อทบทวนพัฒนาการของการเมืองภาคพลเมือง

ขอบเขตด้านประชากร คือ เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยเกี่ยวกับการเมืองภาคพลเมือง, NGOs. นักสิทธิมนุษยชน, แกนนำของชาวบ้านที่ขับเคลื่อนเรื่องการเมืองภาคพลเมือง

ขอบเขตด้านเวลา คือ ปีงบประมาณ 2565

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ชุดความรู้เรื่องการเมืองภาคพลเมืองที่เป็นปัจจุบัน
2. ได้รูปแบบการเคลื่อนไหวของการเมืองภาคพลเมืองที่เป็นปัจจุบัน
3. ได้ชุดความรู้เรื่องการเมืองภาคพลเมืองในกระบวนการนโยบายที่เป็นปัจจุบัน
4. ได้ทราบถึงพัฒนาการของการเมืองภาคพลเมืองที่เป็นปัจจุบัน

คำนิยามศัพท์

บททบทวน หมายถึง การศึกษาชุดความรู้เกี่ยวกับ “การเมืองภาคพลเมือง” จากเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภาคพลเมือง เพื่อปรับเนื้อหาของการเมืองภาคพลเมืองให้เป็นปัจจุบัน

การเมืองภาคพลเมือง หมายถึง การเมืองที่เกิดจากประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้ใช้อำนาจด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อการแก้ไขปัญหาที่ตนเองประสบด้วยการร้องทุกข์ การตรวจสอบอำนาจรัฐ การประท้วง การร่วมมือแก้ไขวิกฤต การอารยะขัดขืน การสานเสวนา และด้วยความสามารถในการเจรจาต่อรอง เพื่อการแก้ไขปัญหาที่ตนเองประสบ